

Medfödd olikhet och hierarki

Jan Tullberg

Manuskript snarlik artikel publicerad i

Nya Wermlands-Tidningen

4 april 1995

Medfödd olikhet och hierarki

Jan Tullberg

Förespråkarna för jämlikhet suckar tungt när medfödda olikheter dras upp. De innebär ju ett ytterligare problem förutom alla de sociala skillnader som skiljer praktiken mot det jämlika idealet i kristen och socialistisk förkunnelse. Det finns inte bara ett stort problem, utan två stora problem.

Jag tror det finns starka skäl att se denna problematik ur ett annat perspektiv. Ett fundamentalt tvivlet bör riktas mot det konventionella antagandet att en medfödd likhet skulle leda till ett mer jämlikt samhälle.

Om vi gör antagandet att mänsklig begåvning och fallenhet vore jämt fördelad vid födelsen så följer inte av detta att det miljömässigt inflytande minskar. Tvärtom blir miljön en synnerligen viktig faktor och en uppväxt med en viss inriktning blir avgörande. Det är realistiskt att räkna med att människor har ett starkt intresse för sina barn och ett intresse för det egna yrkesområdet. En trolig konsekvens av detta blir ett samhälle med ett mycket starkt socialt arv.

De flesta såg naturligtvis gärna att deras barn tog ett steg uppåt i den sociala hierarkin, men hur motivera det, och än svårare, hur motivera en degradering av någon som växt upp i en mer eftertraktad miljö? Många yrkesalternativ ligger på samma nivå, så här finns inget statusskäl som motiverar motstånd mot en förändring, men inte heller statusskäl som driver på en förändring. Starka krafter skulle dra mot att skomakarsonen förblev vid faderns läst och det är högst troligt att cirkulationen skulle minska och det sociala arvet bli den helt dominerande faktorn. En medfödd jämlikhet skulle kraftfullt styra mot ett skråsamhälle.

De som av diverse ideologiska skäl skulle vilja begränsa det sociala arvet genom att exempelvis införa en slumpmässig eller kvoterad fördelning av yrken skulle förespråka en lösning med sociala spänningar och lägre effektivitet. Många skulle få försämringar och uppleva en otrygghet och brist på kontinuitet. En bingofördelning kan möjligtvis ses som ett komplement, men inte som ryggrad i en samhällsstruktur.

En möjlig konsekvens av en likhet i begåvning vore att samhället då skulle bli mer socialt jämlikt. Detta bygger på uppfattningen att orsaken till hierarkins existens primärt är att människor har så olika medfödda förutsättningar. Troligare är dock att hierarkins existens bygger på två andra komponenter; maktbävare har ett starkt intresse av att skaffa sig ytterligare makt och tillgångar samt många mänskliga verksamheter organiseras effektivt med koncentrerad makt.

I årtusenden har tesen drivits att det finns goda skäl för en ärftlig aristokrati. Argumenten har oftast varit det blå blodets överlägsenhet, men det skulle lika väl kunna motiveras med en överlägsen kulturell miljö - en guvernant bör lyckas bättre med sin enda elev än byskolläraren med sina många. Det främsta argumentet för att öppna yrken och positioner för människor från olika bakgrund är just den stora

betydelsen av den genetiska rouletten; begåvningar har kommit från såväl slott som koja. Det starka skälet för en liberal öppenhet har inte varit någon religiös eller sekulariserad jämlikhetsdogm, utan att öppenhet och konkurrens har effektivitetsmässiga fördelar.

Det är iögonfallande hur svårt aristokratin har haft att uppnå en mer generell duglighet. Den uppfostran de fått har förmodligen resulterat i en överlägsenhet i en del etikettfrågor, men få andra förmågor; det har ju faktiskt inte utvecklats någon meritokrati ur detta långvariga samhällsexperiment. En reflektion utifrån monarkin leder till en liknande slutsats. Under enväldets tid var de yrkesmässiga kraven på en skicklig monark stora och att de flesta inte levde upp till dessa är förståeligt. I vår tids konstitutionella monarkier har uppgiften blivit betydligt enklare. Att kunna hålla ihop sitt äktenskap och utstråla lite naturlig personlighet i massmedia är vad som fordras. Även denna mycket blygsamma målsättning är ofta svår att uppnå trots att den sociala institutionen haft mycket lång tid på sig, och regenten förberetts sedan koltåldern.

Inom de flesta områden är det påfallande hur sällan en duglig person följs av ett barn som är lika skickligt. Stora statsmän, konstnärer och företagsledare har ofta barn som helt saknar föräldrarnas förmåga. Många har växt upp i en social situation som givit extra möjligheter, men detta har inte räckt till.

Generellt verkar det rimligt att se just de stora skillnaderna i naturliga förutsättningar, den medfödda olikheten, som en drivkraft för social öppenhet. Ett skråsamhälle kan fungera mycket väl om den som är född i kojan är lika duglig som den i kulturhuset; barnet med den bättre miljön utvecklar så småningom en överlägsenhet som gör honom till den skicklige författaren medan den andre inte utvecklar sin talang till samma nivå. Kraften i kravet på öppenhet ligger i att individen i kojan trots sina sociala handikapp visar sig ha en vassare penna än författarsonen; trots att denne läst de goda böckerna, haft de uppmuntrande föräldrarna och den stimulerande miljön.

Den väldokumenterade variationen i mänsklig läggning och begåvning ger kraft i det liberala kravet på en öppenhet för talang över sociala gränser. Detta är inte ett stöd åt de svaga, utan ett erkännande åt de starka. Grunden för det kravet är inte en likhet mellan människor enligt kristen och socialistisk schablon, utan att det finns en brist på naturlig likhet. Det sociala systemet gör klokt i att anpassa sig till detta förhållande, istället för att motarbeta cirkulationen och låta de makthavandes barn ärva sina sociala positioner. Bristen på medfödd likhet är därför inte en belastning, utan en välsignelse, ja en förutsättning, för ett öppet och liberalt samhälle.